

Anna BALICKA

STUDIA III STOPNIA NA PUBLICZNYCH UCZELNIACH WYŻSZYCH – DIAGNOZA I WSTĘPNE PROPOZYCJE ZMIAN

THIRD DEGREE STUDIES IN PUBLIC UNIVERSITIES – DIAGNOSIS AND PROPOSED PRELIMINARY CHANGES

Katedra Rachunku Kosztów, Rachunkowości Zarządczej i Controllingu, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław, e-mail: anna.balicka@ue.wroc.pl

Summary. The article presents a reflection on the functioning of doctoral studies at public universities in Poland. The main aim of this article is to present a preliminary state and to propose changes to the operation of doctoral studies. Diagnosed and presented the status of doctoral studies. Identified problems with the organization of doctoral studies. Change has been proposed to improve the efficiency of doctoral studies.

Słowa kluczowe: studia III stopnia, organizacja studiów, rozwój kadry naukowej.

Key words: third degree studies, organization studies, development of scientific staff.

WSTĘP

Kluczowe znaczenie w rozwoju kadry naukowej mają organizacja i funkcjonowanie studiów III stopnia na uczelniach wyższych. Jakość kształcenia doktorantów ma wpływ na przyszły stan kadry naukowej w Polsce. Atrakcyjność studiów III stopnia jest ważna dla samych doktorantów, ale powinna być również istotna dla władz uczelni, którym zależy na wysokiej jakości kształcenia i wykwalifikowanej kadrze naukowej i dydaktycznej.

Głównym celem artykułu jest przedstawienie stanu i wstępne zaproponowanie zmian funkcjonowania studiów III stopnia. W związku z tym, aby osiągnąć zamierzony cel główny, wyznaczono następujące cele cząstkowe:

- przedstawienie stanu studiów III stopnia funkcjonujących na publicznych uczelniach wyższych w Polsce,
- określenie problemów związanych z organizacją studiów doktoranckich,
- zaproponowanie zmian mających na celu poprawę sprawności funkcjonowania studiów III stopnia.

MATERIAŁ I METODY

Artykuł ma charakter diagnostyczny. Przedstawia stan faktyczny, cechy i zasady funkcjonowania studiów III stopnia na publicznych uczelniach wyższych. W opracowaniu podjęto również próbę zdiagnozowania podstawowych problemów organizacji studiów doktoranckich oraz zaproponowano zmiany mające na celu poprawę ich funkcjonowania. Na potrzeby drugiej

części artykułu przeprowadzono badania heurystyczne. Zidentyfikowano problem badawczy, wybrano koncepcję poszukiwań, zebrano informacje, wybrano metodę i opracowano warianty rozwiązania (Apanowicz 2002). Dobór próby badawczej był przypadkowy i uzależniony od dostępności analiz, dotyczących sytuacji doktorantów studiujących na publicznych uczelniach wyższych w Polsce. Analizie poddano badania przeprowadzone w latach 2009–2014 w Lublinie, Warszawie, Katowicach, Krakowie. Uwzględniono również wnioski Krajowej Reprezentacji Doktorantów, wyniki badań przeprowadzonych w latach 2010–2012 w pięciu akademickich miastach w Polsce (w Warszawie, we Wrocławiu, w Łodzi, Toruniu, Rzeszowie) oraz przeprowadzono obserwacje uczestniczące.

FUNKCJONOWANIE STUDIÓW III STOPNIA W POLSCE

Studia III stopnia są to studia doktoranckie, które prowadzą uprawnione jednostki organizacyjne uczelni, instytuty naukowe Polskiej Akademii Nauk, instytuty badawcze i międzynarodowy instytut naukowy działający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, utworzony na podstawie odrębnych przepisów. Na studia te są przyjmowani kandydaci posiadający kwalifikacje drugiego stopnia, kończące się uzyskaniem kwalifikacji trzeciego stopnia (Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o szkolnictwie wyższym, art. 2, pkt 10). Kwalifikacje te dotyczą uzyskania, w drodze przewodu doktorskiego (przeprowadzonego na podstawie art. 11, ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki), stopnia naukowego doktora w określonej dziedzinie nauki w zakresie określonej dyscypliny nauki lub stopnia doktora sztuki w określonej dziedzinie sztuki w zakresie określonej dyscypliny artystycznej, co potwierdzone zostało odpowiednim dyplomem (Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o szkolnictwie wyższym, art. 2, pkt 18h).

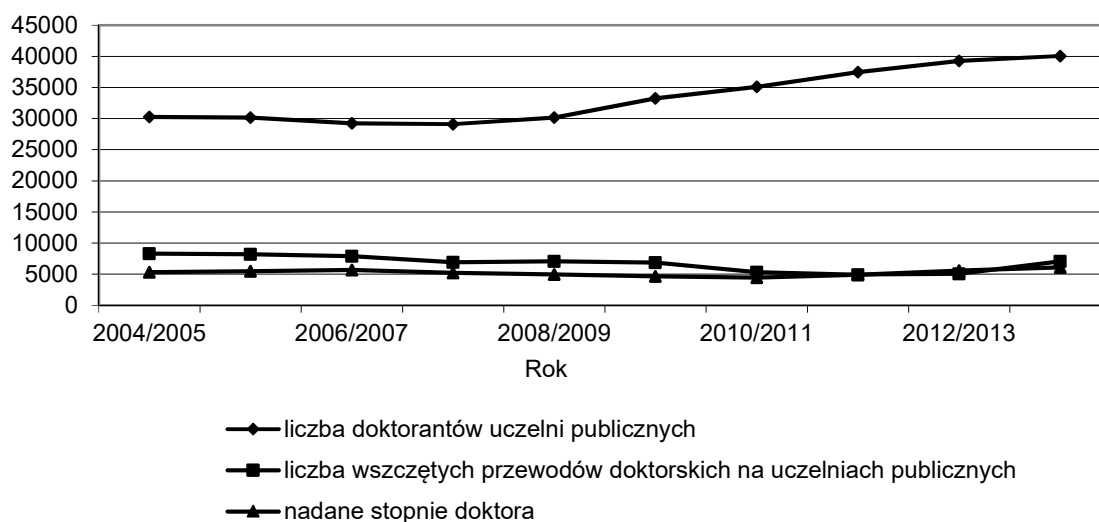
W ostatnich latach liczba uczestników studiów III stopnia w Polsce systematycznie wzrasta. Doktoranci stanowią coraz większą populację. Większość z nich uczęszcza na studia prowadzone przez uczelnie publiczne. Liczbę uczestników studiów doktoranckich w latach 1990–2014 jest podano w tab. 1.

Tabela 1. Liczba uczestników studiów doktoranckich w latach 1990–2014

Rok akademicki	Liczba uczestników studiów doktoranckich ogółem	Liczba uczestników studiów doktoranckich na uczelniach publicznych
1990/1991	2 695	
1995/1996	10 482	
2000/2001	25 622	
2001/2002	28 345	
2002/2003	31 072	
2003/2004	32 054	
2004/2005	33 040	30 265
2005/2006	32 725	30 146
2006/2007	31 831	29 232
2007/2008	31 814	29 110
2008/2009	32 494	30 180
2009/2010	35 671	33 268
2010/2011	37 492	35 105
2011/2012	40 263	37 474
2012/2013	42 295	39 259
2013/2014	43 358	40 060

Źródło: opracowano na podstawie: Główny Urząd Statystyczny (2005–2014).

Fakt wzrostu liczby osób kształcących się na studiach III stopnia nie odzwierciedla się jednak w liczbie nadanych stopni naukowych doktora. Liczbę uczestników studiów III stopnia ze wszczętymi przewodami doktorskimi oraz z liczbą nadanych stopni doktora podano na ryc. 1. W latach 2004–2014 efektywność kształcenia na studiach doktoranckich, mierzona stosunkiem liczby doktorantów do liczby nadanych stopni doktora w danym roku, wynosi około 16%. Jest to bardzo niski poziom i ze względu na rosnącą liczbę uczestników studiów III stopnia w ostatnich latach wskaźnik ten wyraźnie spada, mimo że na jego wzrost wpływają doktoraty uzyskiwane w systemie eksternistycznym oraz zdobywane przez asystentów, którzy nie zaliczają się do grona doktorantów.

Ryc. 1. Liczba doktorantów, otwartych przewodów doktorskich oraz nadanych stopni naukowych doktora w latach 2004–2014

Źródło: opracowano na podstawie: Główny Urząd Statystyczny (2005–2014).

Istotne znaczenie w funkcjonowaniu doktorantów na uczelniach wyższych mają stypendia jako jedno ze źródeł pozyskiwania środków przez młodych naukowców. Bez środków finansowych ze strony uczelni pozostaje około 80% doktorantów (tab. 2). W zestawieniu nie uwzględniono wszystkich rodzajów stypendiów, ponieważ często kryteria ich przyznawania są podobne, przy czym jedna osoba może pobierać kilka rodzajów stypendiów, co mogłoby znacznie zaburzyć rzeczywisty obraz sytuacji finansowej doktorantów.

Tabela 2. Liczba stypendiów socjalnych, dla najlepszych doktorantów oraz specjalnych dla osób niepełnosprawnych przyznanych uczestnikom studiów doktoranckich w latach 2008–2014

Rok akademicki	Liczba przyznanych stypendiów ogółem	Udział liczby przyznanych stypendiów w ogólnej liczbie doktorantów [%]
2008/2009	6788	21
2009/2010	7141	20
2010/2011	7426	20
2011/2012	8143	20
2012/2013	9615	23
2013/2014	11 385	26

Źródło: opracowano na podstawie: Główny Urząd Statystyczny (2005–2014).

Ze względu na powody podejmowania studiów III stopnia przez absolwentów wyższych uczelni możemy ich podzielić na (Domaradzka i Walczak 2013):

- osoby, które traktują studia doktoranckie jako jeden z koniecznych szczebli planowanej kariery naukowej i które z pracą naukową wiążą swoją przyszłość;
- osoby, które podejmują studia, biorąc pod uwagę rynkową wartość stopnia doktora i chcą w ten sposób zwiększyć swoje szanse na rynku pracy;
- osoby, które chociaż kierują się chęcią podjęcia pracy naukowej, to jednocześnie odraczają moment wejścia na rynek pracy i przedłużają okres studiów;
- osoby, które mają problem z określeniem roli studiów doktoranckich w swojej karierze, ale często wskazują jednak na niemożność znalezienia pracy bądź brak określonych planów życiowych.

Największą grupę stanowią doktoranci, którzy planują związać swoją przyszłość z uczelnią. Powody, dla których podejmowane są studia doktoranckie, są czysto naukowe i dotyczą głównie ludzi z pasją w zakresie podejmowanych problemów badawczych. Warto przy tym zastanowić się nad problemami, z którymi muszą się borykać doktoranci, skoro tak niewielu z nich uzyskuje stopień doktora.

PROBLEMY STUDIÓW III STOPNIA

Słabe strony studiów doktoranckich, zidentyfikowane przez Krajową Reprezentację Doktorantów, to (Diagnoza stanu studiów doktoranckich... 2014):

- 1) zły model dystrybucji środków finansowych przeznaczonych na wsparcie materialne dla doktorantów;
- 2) brak perspektyw na zatrudnienie po doktoracie;
- 3) kształcenie oparte na wiedzy, a nie umiejętnościach i kompetencjach społecznych, nieadekwatne do stopnia studiów oraz potrzeb doktorantów;
- 4) brak zdefiniowanej roli opiekuna naukowego oraz właściwego wsparcia doktorantów;
- 5) słaba indywidualizacja studiów doktoranckich;
- 6) traktowanie doktorantów jako taniej siły roboczej na uczelni i w jednostkach naukowych;
- 7) niska jakość prowadzonych badań naukowych (nastawienie na efekty w krótkim czasie kosztem jakości);
- 8) niejednoznaczność przepisów, dotyczących studiów doktoranckich, co wpływa na problemy z interpretacją (brak jednolitych zasad);
- 9) brak stabilizacji finansowej doktorantów oraz gwarancji wynagrodzenia za wykonywaną pracę (naukową, dydaktyczną i organizacyjną);
- 10) brak niektórych uprawnień, np. ubezpieczenia społecznego, zniżki na komunikację miejską oraz obiekty sportowe i kulturalne;
- 11) niejasny status społeczny doktorantów;
- 12) nierespektowanie praw doktorantów, słaby wpływ na podejmowane decyzje dotyczące formy studiów doktoranckich;
- 13) niska efektywność studiów doktoranckich;
- 14) różnice w uprawnieniach doktorantów uczelni i jednostek naukowych;
- 15) trudności w założeniu rodziny;
- 16) prowadzenie studiów doktoranckich przez jednostki o niskim poziomie naukowym;
- 17) słaba współpraca z otoczeniem społeczno-gospodarczym w zakresie prowadzonych przez doktorantów badań naukowych.

Brakuje odpowiedniego mechanizmu, umożliwiającego współpracę przedsiębiorstw z uczelniami w ramach realizacji programów studiów doktoranckich. Ułatwiłoby to finansowanie doktoranckich projektów badawczych, wymianę doświadczeń między zainteresowanymi podmiotami oraz dostosowywanie programów badań do potrzeb gospodarki (Starzyk 2013).

Tabela 3. Wybrane problemy zidentyfikowane w poszczególnych badaniach przeprowadzonych wśród doktorantów w latach 2009–2014

Rok badania	Problem	Miejsce badania
2014	<ul style="list-style-type: none"> – nieadekwatny program studiów – niewielkie wsparcie finansowe badań naukowych i konferencji – słaby przepływ informacji i niewłaściwa obsługa administracyjna – wadliwy system stypendialny 	Lublin
2010	<ul style="list-style-type: none"> – niewłaściwy program studiów i jego realizacja (stosunek wykładowców do własnych obowiązków, wymagań formalnych wobec doktorantów) – mało możliwości finansowania pracy doktorantów (kwestia wysokości stypendium bądź jego braku oraz perspektyw zatrudnienia po studiach) – strona organizacyjna studiów (infrastruktura, organizacja zajęć) – stosunki międzyludzkie (nepotyzm, znajomości) 	Warszawa
2009	<ul style="list-style-type: none"> – zbyt ogólny program studiów – różnorodne role, przywileje i obowiązki nakładające się na siebie, niekiedy rodzące frustracje studiujących – doktorant jednocześnie w roli studenta i pracownika naukowo-dydaktycznego – mały nacisk na pracę z promotorem i badania nad doktoratem – zbyt dużo nieprzydatnych zajęć – brak szerokiego dostępu do informacji 	Kraków
2014	<ul style="list-style-type: none"> – duża liczba przedmiotów niezwiązanych z pracą doktorską oraz niezaspokajających potrzeb studentów – pracochłonne, oderwane od obszaru naukowego oraz tematu pracy doktorskiej, egzaminy i zaliczenia utrudniające przygotowywanie rozprawy doktorskiej – niewłaściwa struktura programu studiów – niski poziom oryginalności treści programowych – powtarzalność treści ze studiów II stopnia, ze studiów I stopnia oraz nakładanie się treści poszczególnych przedmiotów – brak elastyczności oraz zróżnicowany poziom jakości przekazywanej wiedzy na poszczególnych zajęciach 	Katowice
2010–2012	<ul style="list-style-type: none"> – trudności akademickie – najczęściej odnoszące się bezpośrednio do realizacji projektu doktorskiego, a więc zaangażowania promotora, dostępu do środków na badania i wyjazdy, a także poziomu oferty dydaktycznej dla doktorantów; niski poziom kształcenia – trudności rynkowe – związane przede wszystkim z trudnościami w godzeniu pracy zawodowej poza uczelnią ze studiami doktoranckimi, a zwłaszcza z koncentracją na pracy naukowej; wchodzenie doktorantów i młodych doktorów na rynek pracy utrudnione, gdyż część pracodawców postrzega ich jako osoby o zbyt wysokim wykształceniu – trudności osobiste – odnoszące się do trudności w godzeniu życia osobistego, rodzinnego ze studiami doktoranckimi. Brak stabilizacji finansowej związanej z uczestnictwem w studiach doktoranckich, mobilny tryb życia będące często argumentami za odłożeniem decyzji o posiadaniu rodziny. Koszty osobiste to także różnego rodzaju obciążenia psychiczne, w tym nieustający stres, przemęczenie czy zwątpienie we własne możliwości – trudności finansowe – związane z trudną sytuacją finansową respondenta ze względu na niskie stypendia, a także z brakiem wsparcia finansowego ze strony uczelni, w tym trudności w dostępie do najnowszej aparatury, środków na prowadzenie badań, wyjazdy krajowe i zagraniczne czy nawet na zakup publikacji 	Warszawa, Wrocław, Toruń, Łódź, Rzeszów

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Keler i Krzaklewska (2009); Izdebski i in. (2011); Domaradzka i Walczak (2013); Klimas (2014); Raport z badania (2014).

Przegląd badań, przeprowadzonych w różnych ośrodkach akademickich identyfikujących problemy, które wystąpiły na studiach III stopnia w latach 2009–2014, zamieszczono w tab. 3.

Jak wynika z zestawienia, problemów związanych ze studiami III stopnia jest wiele. Każdy słuchacz na pewno boryka się ze swoimi indywidualnymi trudnościami. Jednak spośród zaprezentowanych można wyłonić trzy zasadnicze kwestie, do których negatywnie odnosi się większość doktorantów; są to: program studiów, finansowanie oraz status doktoranta.

WSTĘPNE PROPOZYCJE ZMIAN W FUNKCJONOWANIU STUDIÓW III STOPNIA

Podstawową zmianą, jaką należy wprowadzić, jest modyfikacja programu studiów III stopnia. Program zagadnień realizowanych na tym poziomie edukacji bardzo często pokrywa się – chociaż częściowo – z tym, co było realizowane na studiach I lub II stopnia. Wynika to z faktu, iż na studia III stopnia wybierają się słuchacze po różnych kierunkach studiów. Jednak dla osób, które po raz kolejny spotykają się z tymi samymi zagadnieniami, gdyż całą swoją edukację uniwersytecką związali z jedną uczelnią, zajęcia takie są zupełnie zbędne. Podobnie jest z zajęciami, które prowadzone są przez tych samych wykładowców, którzy nie dokonują zbyt dużych modyfikacji w swoich wykładach.

W programie, szczególnie w przypadku przedmiotów specjalnościowych, brakuje kursów, które każdy doktorant mógłby wybrać indywidualnie, według własnych zainteresowań lub podejmowanych problemów badawczych. Ciekawą opcją byłyby zajęcia z wybranym wykładowcą, nawet w mniejszym wymiarze godzin, ale ze specjalistą w dziedzinie, którą bada lub którą interesuje się słuchacz studiów doktoranckich. Należałoby też zmienić następstwo przedmiotów realizowanych w trakcie studiów. W pierwszej kolejności powinny pojawić się zajęcia dotyczące metodologii badań oraz przedmioty związane z kursem pedagogicznym. Tymczasem doktoranci z praktyką dydaktyczną mają do czynienia od pierwszego roku studiów, a zajęcia z pedagogiki, emisji głosu mają dopiero na drugim lub trzecim roku.

Przedmiotem zmartwień niejednego doktoranta jest również finansowanie, szczególnie studiów stacjonarnych, które należy rozpatrywać w odniesieniu do środków do życia doktoranta oraz działalności naukowej. Są to dwie odrębne kwestie, chociaż czasami wzajemnie się wykluczające. Fundusze na pracę naukową doktoranta można uzyskać w jednostce, do której został on przypisany, czyli ze środków na działalność statutową katedry bądź zakładu. Teoretycznie nie powinno być z tym problemu, ale w praktyce środków tych jest coraz mniej i po sfinansowaniu najpilniejszych potrzeb pracowników dla doktorantów może już ich nie wystarczyć. Innym rozwiązaniem mogą być środki przeznaczone docelowo na rozwój młodej kadry naukowej. Jednak z uwagi na sposób rozliczania tych środków nie zawsze można być ich beneficjentem już na pierwszym roku studiów. Wtedy jedyną szansą jest przychylność kierownika katedry lub zakładu. Pula zarezerwowana specjalnie na działalność naukową doktorantów byłaby bardzo dobrym rozwiązaniem.

Fundusze na wydatki prywatne doktorant może uzyskać w formie stypendiów socjalnych, dla osób niepełnosprawnych lub dla najlepszych doktorantów. Rodzajem stypendium, które bezpośrednio zależy od doktoranta, jest stypendium dla najlepszych doktorantów. Przysługuje ono około 30% najlepszych studentów, w zależności od wytycznych znajdujących się w przepisach wewnętrznych jednostek i w pewnym stopniu zależy również od tego, czy są

przyznane środki na działalność naukową. Wyjazd na konferencję bądź publikacja artykułu w zeszytach naukowych innej uczelni są odpłatne, a właśnie takie osiągnięcia są uwzględniane przy przyznawaniu stypendiów. Inną kwestią jest to, że 30% stanowi niewielką grupę osób, które mogą korzystać z ograniczonych środków otrzymywanych od uczelni. Często studenci studiów licencjackich i magisterskich mogą otrzymywać wyższe stypendia niż doktoranci, którzy mają jednak zdecydowanie więcej obowiązków. Dobrym rozwiązaniem byłoby np. wynagradzanie doktorantów za przeprowadzone zajęcia dydaktyczne lub przeznaczanie stałych funduszy dla doktorantów, które przydzielałby promotor lub kierownik katedry bądź zakładu. Byłaby to szansa na otrzymanie jakiegokolwiek wynagrodzenia. Nie powodowałyby to wzbogacenia się doktorantów, lecz pozwoliło im na oddanie się pracy naukowej. Obecnie doktoranci studiów stacjonarnych muszą pracować w innych miejscach w pełnym lub niepełnym wymiarze, w zależności od tego, na ile zajęcia na uczelni im na to pozwalają, co niestety, nie wpływa pozytywnie na jakość ich pracy naukowej.

Inną kwestią jest status uczestnika studiów III stopnia. Doktoranci, z jednej strony, traktowani są nadal jak studenci, bo muszą uczestniczyć w zajęciach, zdawać egzaminy, pisać prace zaliczeniowe, ale jednocześnie sami prowadzą ćwiczenia lub laboratoria, czyli posiadają część obowiązków należących do pracowników, jednak bez przywilejów w postaci chociażby wynagrodzenia. Może to być frustrujące i nie motywować do efektywniejszej pracy. Status doktoranta powinien być na uczelni wyodrębniony, a bardzo często nie jest. Duże znaczenie w tym wypadku ma również podejście innych pracowników do doktorantów. Bezpośrednia współpraca z pracownikami i wspólne angażowanie się w prace dydaktyczne bądź badawcze byłaby dobrą nauką, a jednocześnie wyróżnieniem dla doktoranta.

PODSUMOWANIE

Podsumowując, należy podkreślić, że studia III stopnia wymagają wprowadzenia zmian w celu poprawienia sprawności ich funkcjonowania. Media zapowiadają upowszechnienie stopnia doktora. Jednak obecnie powszechny jest raczej status doktoranta niż sam stopień naukowy doktora. Warto byłoby usprawnić i poprawić jakość kształcenia na studiach doktoranckich, gdyż wpłynie to pozytywnie na rozwój młodej kadry naukowej. Poziom kształcenia jest obecnie jednym z kluczowych problemów do rozwiązania w ramach funkcjonowania studiów III stopnia. Brak odpowiednich i jednoznacznych uregulowań oraz odpowiedniego systemu finansowania może doprowadzić do deprecjacji studiów doktoranckich oraz sprowadzić je do poziomu studiów magisterskich. Może to odbić się niekorzystnie w przyszłości na funkcjonowaniu uczelni wyższych.

PIŚMIENNICTWO

Apanowicz J. 2002. Metodologia ogólna. Gdynia, Wydaw. BERNARDINUM, 37–38.

Diagnoza stanu studiów doktoranckich 1.0. Najważniejsze problemy. 2014. Red. M. Dokowicz. Warszawa, Krajowa Reprezentacja Doktorantów, 11–12.

Domaradzka A., Walczak D. 2013. Wartość autoteliczna czy instrumentalna? Rola studiów doktoranckich w opinii kierowników studiów i doktorantów. *Nauka Szkol. Wyż.* 2(42), Warszawa, 82.

Główny Urząd Statystyczny. 2005. Szkoły wyższe i ich finanse w 2004 r. Warszawa, Zakład Wydawnictw Statystycznych, 82–84.

- Główny Urząd Statystyczny.** 2006. Szkoły wyższe i ich finanse w 2005 r. Warszawa, Zakład Wydawnictw Statystycznych, 241–243.
- Główny Urząd Statystyczny.** 2007. Szkoły wyższe i ich finanse w 2006 r. Warszawa, Zakład Wydawnictw Statystycznych, 239–241.
- Główny Urząd Statystyczny.** 2008. Szkoły wyższe i ich finanse w 2007 r. Warszawa, Zakład Wydawnictw Statystycznych, 207–209.
- Główny Urząd Statystyczny.** 2009. Szkoły wyższe i ich finanse w 2008 r. Warszawa, Zakład Wydawnictw Statystycznych, 270–272.
- Główny Urząd Statystyczny.** 2010. Szkoły wyższe i ich finanse w 2009 r. Warszawa, Zakład Wydawnictw Statystycznych, 280–282.
- Główny Urząd Statystyczny.** 2011. Szkoły wyższe i ich finanse w 2010 r. Warszawa, Zakład Wydawnictw Statystycznych, 291–293.
- Główny Urząd Statystyczny.** 2012. Szkoły wyższe i ich finanse w 2011 r. Warszawa, Zakład Wydawnictw Statystycznych, 239–241.
- Główny Urząd Statystyczny.** 2013. Szkoły wyższe i ich finanse w 2012 r. Warszawa, Zakład Wydawnictw Statystycznych, 157–159.
- Główny Urząd Statystyczny.** 2014. Szkoły wyższe i ich finanse w 2013 r. Warszawa, Zakład Wydawnictw Statystycznych, 160–162.
- Izdebski A., Jasiński M., Konieczna-Sałamatin J., Zając T.** 2011. Raport – Ogólnouniwersytecka ankieta doktorancka. Warszawa, Pracownia Ewaluacji Jakości Kształcenia.
- Keler K., Krzaklewska E.** 2009. Studia doktoranckie na Uniwersytecie Jagiellońskim. Głos doktorantów. Kraków, Towarzystwo Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Klimas P.** 2014. Pozytywne i negatywne aspekty studiów doktoranckich – perspektywa doktorantów uczelni ekonomicznej. *E-mentor* 2(54), 12–17.
- Raport z badania. Jakość kształcenia na studiach III stopnia w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.** 2014. Lublin, UMCS.
- Starzyk K.** 2013. Studia doktoranckie jako determinanta jakości kształcenia ekonomicznego w warunkach transformacji systemowej, w: IX Kongres Ekonomistów Polskich, Warszawa 28–29 listopada 2013 r., <http://www.pte.pl/kongres/referaty/Starzyk%20Kazimierz/Starzyk%20Kazimierz%20-%20STUDIA%20DOKTORANCKIE%20JAKO%20DETERMINANTA%20JAKO%C5%9ACI%20KSZTA%C5%81CENIA%20EKONOMICZNEGO%20W%20WARUNKACH%20TRANSFORMACJI%20SYSTEM.pdf>, dostęp: 20.10.2015.